

Măriuca RADU

**„KRONSTÄDTER ALLGEMEINE SPARKASSE“
PRIMA BANCĂ DIN BRAȘOV ȘI DIN TRANSILVANIA¹**

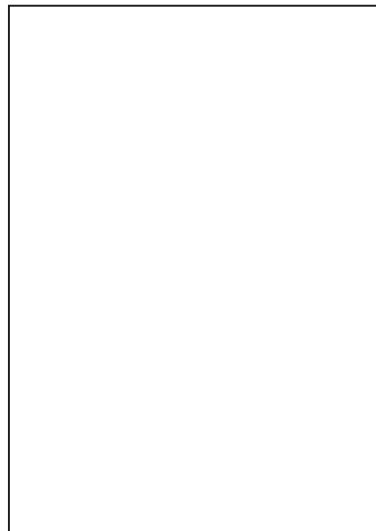
„Kronstädter Allgemeine Sparkasse“ – primul institut bancar din Transilvania, revendicat deopotrivă de România și Ungaria, a fost fondat în epoca de Renaștere a națiunii germane din Transilvania, ca reacție la politica Vienei de a-și impune idealul dominant al monarhiei absolute în Marele Principat al Transilvaniei. La aceasta se adăugau și slăbiciunile interne ale acestei provincii, dominată de stagnare economică, lipsă de perspective clare, birocrație excesivă, pauperizare.

Necesitatea imperioasă a modernizării, singura cale de a scoate Transilvania din această „stare liniștită“ sau „somnul Albei ca Zăpada“² și a o plasa pe orbita capitalismului, a fost înțeleasă și aplicată de o pleiadă de intelectuali sași trimiși la studii în străinătate, cărora li s-au alăturat și străini, oameni cu o viziune largă, dornici de acțiuni concrete și eficiente, naturalizați în acest colț de imperiu³. Nu întâmplător, aceste acte de pionierat au pornit din Brașov și Sibiu, cele mai dezvoltate centre urbane ale Transilvaniei. Cu toate că sudul Transilvaniei era considerat cel mai dinamic și mai bogat, afirmația trebuie ținută sub o oarecare rezervă, deoarece, în deceniul IV al secolului al XIX-lea, vestitul comerț săsesc de odinioară trecuse în mâinile ortodocșilor (români, aromâni, greci), negustori mult mai dinamici, cu largi deschideri pentru comerțul internațional, în timp ce breslele supraviețuiau doar datorită privilegiilor și a comenzilor pentru armată.

Caracteristică pentru gândirea economică a perioadei este frecvența îmbinare a social-economicului cu politicul și naționalul, manifestată atât la sași, cât și la români.⁴

Una dintre personalitățile providențiale ale epocii a fost *Peter Traugott Lange von Burgenkron* (1797–1875), care a înțeles foarte bine că printre cerințele timpului se numărau: *nevoia de prețuri scăzute, cultivarea simțului de economisire și crearea unui sistem organizat, facil și articulat al circulației banilor și al mărfurilor*⁵, care ar fi avut drept consecință salvarea conaționalilor săi, amenințați de flagelul pauperizării.

*Peter Traugott Lange von Burgenkron,
fondatorul băncii „Sparkasse“.*



¹ Articolul face parte dintr-un proiect de cercetare destinat a aduce clarificarea provenienței unor obiecte aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie, pornind de la un document.

² *100 Jahre Kronstädter Deutsche Gremialhandelschule 1841–1941. Festschrift verlasst im Auftrage des Kronstädter Deutschen Handelsgremiums aus Anlass des 100-Jährigen Bestehens seiner Schule von Rudolf David Direktor, Druck der Buchdruckerei Johann Gött's Sohn, Kronstadt, 1941, p. 5.*

³ Cel mai semnificativ exemplu îl reprezintă stabilirea la Brașov a germanului Johann Gött.

⁴ *** *Gândirea economică din Transilvania (1784–1918)*, București, 1981, p. 170–180.

⁵ *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse in den Jahren 1835–1909*, Buchdruckerei Johann Gött's Sohn, Kronstadt, 1910, p. 7.

Meritul principal al lui Peter Lange a constat în crearea unui sistem complex de instituții, menit să ridice nivelul material al întregii comunități; astfel, pe lângă Sparkasse, într-o perioadă relativ scurtă au mai fost fondate: Institutul de pensii (1844), Asociația brașoveană a meseriașilor (1842), Muntele de pietate și Spitalul orășenesc (1847), cu rol de casă de asigurări, în sens modern.

Ideea înființării unei bănci (act de mare curaj) a apărut din necesitatea contracarării așa-zișilor „bancheri“, categorie alcătuită din cămătari, zarafi (străini) și cetățeni sași înstăriți, care acționau în propriul lor avantaj, împrumutând cu dobânzi mari, dar și în acela al împământenirii spiritului de economie și motivării muncii cinstite, în folosul general. În spiritul acestor idei suna și apelul lansat în preajma deschiderii băncii brașovene: „*Fiecare (membru al comunității – n.n.) să posede cele mai potrivite mijloace financiare provenite din câștig și economisire, să se ferească de cheltuieli inutile, iar din <firimiturile> unor sume neînsemnate, să se poată alcătui un fond impresionant, din roadele căruia fiecare să se poată folosi și în sfârșit să se creeze un fond filantropic, în stare să-i susțină pe oamenii care au nevoie de ajutor*“⁶.

Ideea băncii a prins viață încă din anul 1827, când Peter Lange se afla la Viena; proiectul de statute, conceput după modelul lui Ersten Österreichischen Sparkasse, a fost trimis spre aprobare autorităților brașovene, care și-au dat acordul de principiu după un an. Din cauza birocrației, lucrurile s-au târâgănat până în 1832, moment în care dosarul intră în lucru la cancelaria imperială (întrebați de stadiul lucrărilor, funcționarii răspundeau celor interesați că „... trebuie să mai aștepte!“). După o altă serie de pertractări între Viena, Guvernul Transilvaniei și Magistratul brașovean, aprobarea definitivă a fost dată la 3 iunie 1835; imediat a fost creată o societate care patrona Sparkasse, alcătuită din 90 de membri fondatori, s-a strâns o sumă totală în valoare de 3.996 fl. CMZ ca fond inițial și au fost aleși primii funcționari, în persoana lui: Johann Georg von Albrichsfeld (senator) – conducător; Friedrich Bömches (secretar al Magistratului) – casier; Martin Weiss (negustor) – controlor; Johann Fabricius (secretar al Magistratului) – actuar⁷.

„Siebenbürger Bote“ din Sibiu (Brașovul nu avea încă ziar) saluta întemeierea primului institut bancar din Transilvania, creat după modelul altor institute din interior și străinătate, remarcând faptul că relația public – bancă se va putea desfășura comod și în deplină siguranță.

Scopurile noi bănci, înscrise în statute, se adresau tuturor categoriilor sociale, fiecareia după necesități proprii, cuvântul de ordine fiind că o economie, oricât de mică și rezultată dintr-o muncă onestă, poate fi importantă. Un loc distinct îl ocupa și activitatea de ajutor reciproc în caz de boală sau al altor nevoi (zestre, deschiderea unui atelier, pornirea unei afaceri etc.).

În condițiile de pionierat în care a apărut banca, precauția era absolut necesară, așa că a fost creat imediat un fond de rezervă, reprezentând 50% din venitul net; cealaltă jumătate era împărțită între construirea și întreținerea spitalului orășenesc și salarizarea funcționarilor (la începuturi aceștia au lucrat ca voluntari, donându-și salariile). În cazul lichidării băncii, afacerile erau preluate de societatea care o patrona, iar dacă și aceasta ar fi dispărut, statutele prevedeau întrebuintarea averii acumulate exclusiv în scopuri de binefacere.

Ultimul capitol al statutelor, 59, se referea la sigla firmei, stupul de albine, și la deviza: „Muncește, adună, sporește!“.

⁶ Heinrich Teutsch, *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse im Spiegel der sächsischen Volkswirtschaft*, în „Kronstädter Zeitung“, număr jubiliar, duminică, 24 mai, 1936, p. 62.

⁷ *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse in den Jahren ...*, p. 16–19.

În anul 1846 s-a luat hotărârea traducerii statutelor în limbile maghiară și română, desigur dintr-un considerent simplu și practic, acela al atragerii unui număr cât mai mare de depunători, ceea ce a avut ca urmare depășirea granițelor etnice. Pentru prima dată în Transilvania a învins primatul economic, fapt subliniat și de apelul lansat de Magistrat, care invita pe toți locuitorii din scaunul Rupei, Trei Scaune și districtul Făgărașului „indiferent de naționalitate și religie“ să devină clienții băncii. Exclusivitatea germană era păstrată pentru conducere și inițiative.

La 1 ianuarie 1836 Sparkasse și-a deschis porțile pentru public; la început programul de funcționare era stabilit pentru ziua de duminică, între orele 9 și 12, iar din 1840 era extins și pentru ziua de vineri, între aceleași ore. De la 1 iulie 1867 acesta a devenit permanent.

Din punctul de vedere organizatoric, Sparkasse a urmat calea celorlalte întreprinderi și firme ale epocii. Un prim pas a fost efectuat în 1854, când a fost obligată să se împrotocoleze ca firmă comercială în registrul Camerei de Comerț și Industrie din Brașov. Pe baza articolului de lege din anul 1875 au fost modificate statutele, transformându-se în „societate cu răspundere limitată“; în esență a rămas și pe mai departe un institut umanitar. În 1896 banca a devenit un institut de credit ipotecar; cu această ocazie a avut loc cea mai radicală modificare a statutelor. În același an s-a transformat în societate pe acțiuni, începând cea mai spectaculoasă perioadă de activitate din istoria sa.

Dacă la începuturi politica băncii s-a îndreptat către acumularea de capital și atragerea clienților săraci, având și caracter de ajutor reciproc, într-o a doua etapă a susținut tânăra industrie brașoveană, pentru ca ulterior să se implice și în achiziționarea de proprietăți funciare și imobiliare.⁸

Banca nu a fost ocolită de perioadele de criză, frecvente la nivel local și general. În timpul Revoluției de la 1848–1849, documentele de valoare au fost trimise la București, ajungând înapoi o dată cu ocupația austriacă a Principatelor. Singura pagubă înregistrată s-a datorat bancnotelor Kosuth. După instaurarea păcii interne, apărând greutăți cauzate de bani, banca a fost nevoită să apeleze la prudență, înaintând cu pași mici timp de 12 ani; cu toate acestea, nu s-a dezis de scopurile sociale. Un alt moment dificil l-a constituit depresiunea economică din anul 1873. Războiul vama izbucnit între România și Imperiul Austro-Ungar, care a afectat în cel mai mare grad sud-estul Transilvaniei, a avut în mod firesc repercusiuni negative asupra băncii, oficialii ei fiind chemați să participe la mai multe reuniuni în cadrul cărora să vină cu soluții concrete de scoatere a economiei transilvănene din situația extrem de gravă în care fusese împinsă fără voia ei; în paralel, banca s-a zbatut din răpputeri să ajute firmele ajunse într-o situație disperată.⁹ În pofida tuturor acestor greutăți, Sparkasse a reușit ca, printr-o politică inteligentă, care îi asigura în orice condiții un venit net sigur, dublată de încrederea publicului, nu numai să se mențină pe linia de plutire, dar și să-și onoreze scopurile pentru care a fost creată.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea au intervenit probleme de ordin politic, fiind implicată în lupta dintre „verzi“ și „negri“. Considerată a fi un bastion al aripii conservatoare, progubernamentală, dispusă inclusiv la concesiile de ordin național, drept replică, aripa „verde“, tânără

⁸ Heinrich Teutsch, *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse im Spiegel ...*, p. 62; *Aus meinem Leben, Erinnerungen aus alter und neuer Zeit von Dr. Karl Ernst Schnell*, Verlag der Markusdruckerei in Kronstadt, [1935]. Conform memoriilor primarului Schnell, Sparkasse a fost atrasă în timpul Primului Război Mondial într-un amplu program de achiziționare de terenuri pe care să fie colonizați germani aduși din sudul Rusiei; acest program ambițios nu s-a finalizat, pentru că, imediat după încheierea păcii, statul român a întreprins reforma agrară.

⁹ *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse in den Jahren 1835–1909 ...*, p. 48; vezi și *Rapoartele Camerei de Comerț și Industrie din Brașov din această perioadă*.

și radicală, își edifică propria bancă; în aceste condiții, în anul 1899 va apărea Banca Națională (Săsească).¹⁰

Așa cum s-a mai subliniat, încă de la începuturile sale Sparkasse a fost concepută ca instituție având scopuri sociale și culturale. Statutele precizau clar că 25% din venitul net era alocat susținerii spitalului orășenesc; în paralel, un fond special era destinat ajutorării oamenilor și comunităților aflate în nevoie. Astfel, în anul 1844, locuitorii care suferiseră pagube însemnate în urma unui incendiu au fost ajutați cu suma de 500 fl. C. M. Fonduri permanente erau alocate pentru reparațiile unor biserici și lăcașuri școlare, dar și în folosul unor societăți culturale sau pentru acordarea de burse elevilor. Ajutoarele au fost acordate în egală măsură și instituțiilor românești și maghiare. De exemplu, Reuniunii Femeilor Române i s-a acordat până la anul 1910, în scopuri didactice, suma de 736 coroane, deloc neglijabilă. Într-unul din rapoartele băncii se estima că, în 75 de ani, au fost cheltuite în scopuri filantropice aproximativ 1.542.777 coroane. Pe lângă aceste contribuții cotidiene, institutul brașovean a mai avut câteva realizări de excepție. În anul 1850 s-a implicat în construirea Școlii de gimnastică (Turnschulgebäude), primul institut de acest gen din Transilvania, realizat pe principii moderne, care avea în cuprindere un loc de joacă special amenajat, aparate de gimnastică și un mic parc înzestrat cu o fântână arteziană și un heleșteu. Valoarea totală a investiției s-a ridicat la suma de 12.171 fl. C. M., complexul rămânând doar în administrarea comunității evanghelice. În condiții similare a fost construită și Școala Evanghelică de Fete; între anii 1892 și 1894, la solicitarea locuitorilor orașului, care își doreau cu ardoare un teatru modern, banca s-a implicat în construirea clădirii Reduta. Tot ea a suportat și cheltuielile legate de demolarea vechii Redute, pe care o achiziționase în anul 1891.¹¹ Această investiție de mari proporții a devenit posibilă prin renunțarea la obligațiile privind întreținerea spitalului orășenesc (prevăzută și în noile statute), căruia i se acorda o compensație în valoare de 40.000 fl.

Un aspect mai puțin cunoscut este legat de primele sedii ale băncii. Pentru a-și putea începe activitatea, Magistratul orașului i-a pus la dispoziție în mod gratuit una din încăperile aflate în Casa Sfatului.¹² Devenită rapid neîncăpătoare, banca s-a mutat, până la obținerea unui sediu propriu, în Casa orășenească din Târgul Inului, unde funcționa și Muntele de pietate. În 1865, cu suma de 18.086 fl. C. M., luată din fondul de rezervă, a fost achiziționată clădirea de la numărul 85 (92) din extremitatea dreaptă a Șirului fructelor, unde, cu multe secole în urmă, a funcționat prima farmacie a orașului (astăzi acolo se află anticariatul „Aldus“).¹³

Diversificarea afacerilor, mărirea personalului și prestața pe care trebuia s-o impună publicului au condus la achiziționarea unui spațiu mai generos. Astfel, pentru început, în anul 1875 a fost cumpărată Casa Closius din strada Mănăstirii nr. 3, renovarea acesteia durând până în 1893.¹⁴ Tot în această perioadă, în curtea interioară, a mai fost construită o clădire-anexă pentru personal. La 18 august 1898, după îndelungate tratative cu moștenitorii familiei von Brennerberg, este cumpărată casa din stânga, de la nr. 1, care a fost demolată în întregime. Din cele două imobile a rezultat, în anii

¹⁰ *Aus meinem Leben ...*, p. 57; Schnell, unul dintre autorii proiectului de statute, a și fost ales de adunarea de constituire din 16 martie 1899 vicepreședinte. Banca Națională (Săsească) a avut drept sediu superba clădire de pe strada Porții (Republicii), construită pe locul vechii reședințe a familiei Hirscher.

¹¹ *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse in den Jahren ...*, p. 97; Dr. Eduard Gusbeth, *Das Gesundheitswesen in Kronstadt im Jahre 1893, Zehnter Jahresbericht*, Buchdruckerei Johann Gött's Sohn, Kronstadt, 1894, p. 11 și raportul pe anii 1894, 1895 și 1896, p. 16.

¹² *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse in den Jahren ...*, p. 26.

¹³ *Ibidem*, p. 16.

¹⁴ Dr. Eduard Gusbeth, *Das Gesundheitswesen in Kronstadt ...*, 1899, 1900, p. 17–18.

1899–1900, un sediu modern și confortabil, alcătuit din parter și un etaj cu 7 ferestre la fațadă. Valoarea tuturor modificărilor și înnoirilor se ridica, la sfârșitul anului 1900, la aproximativ 240.386 coroane. Curtea interioară, cu excepția anexei destinate personalului, a fost transformată în parc.

După Primul Război Mondial a fost achiziționat Palatul Czell din Piața Sfatului (astăzi sediul Sucursalei Brașov a Băncii Naționale), construit la începutul secolului al XX-lea. Această ultimă locație a fost naționalizată în anul 1948, moment în care și Sparkasse, după o existență neîntreruptă de mai bine de un veac, a intrat în lichidare.

Ideea de bancă este firesc asociată cu siguranța tezaurului alcătuit din bani, hârtii de valoare, metale prețioase etc. Primii bani erau păstrați în „Quartieraufschlagskassatrugel“ (lada casieriei pentru impozitul de încartituire)¹⁵, armată cu benzi metalice și prevăzută cu trei încuietori, aflată în camera funcționarilor¹⁶; ea a fost înlocuită în anul 1839 cu o casă metalică, unde se păstrau cei 4.072 fl. C. M., reprezentând capitalul de întrebuintare. Lada, din modelul dotat cu trei niveluri de siguranță (două lacăte, o ușiță montată pe capac, care se deschidea printr-un buton mascat de un ornament în formă de dinte, după care se ajungea la broasca propriu-zisă, care antrena la rândul ei un ingenios sistem alcătuit din arcuri și clapete), a fost procurată (după unele informații) de la Cluj.¹⁷ În anul 1858 își face apariția primul seif, în adevăratul sens al cuvântului, în valoare de 2.480 fl. C. M., comandat cel mai probabil de la Viena. Noul sediu din strada Vămii este înzestrat cu un seif din oțel blindat, montat într-o încăpere sigură din curtea interioară.¹⁸

A doua ladă metalică a băncii brașovene, păstrată la Muzeul Județean de Istorie din Brașov.



Din păcate, ca și în cazul altor instituții importante din oraș, în afară de fostele sedii și de arhiva care încă se păstrează, ne-au rămas prea puține mărturii. Singulară și valoroasă rămâne a doua casă de bani, aflată în patrimoniul Muzeului Județean de Istorie din Brașov, și câteva obiecte de mobilier, care încă se mai găsesc la filiala brașoveană a Băncii Naționale¹⁹; recent, într-o colecție particulară din Brașov s-a mai identificat un ceas-reclamă, folosit în perioada interbelică.

¹⁵ Traducerea termenului a fost făcută de domnul Gernot Nussbächer, căruia îi mulțumim și pe această cale.

¹⁶ *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse in den Jahren ...*, p. 30; asemenea tipuri de lăzi din lemn, acoperite cu benzi metalice, trei încuietori și fante pentru introducerea banilor, se găsesc în colecția Muzeului Județean de Istorie din Brașov.

¹⁷ Lada a ajuns în patrimoniul Muzeului de Istorie din Brașov prin filiera Muzeului Țării Bârsei. O ladă asemănătoare (mai mică și nu atât de complexă) a avut și negustorul brașovean Dumitru Eremias. Ea se găsește în posesia urmașilor săi.

¹⁸ Dr. Eduard Gusbeth, *Das Gesundheitswesen in Kronstadt ...*, 1899, 1900, p. 17–18.

¹⁹ Informațiile ne-au fost furnizate de Dan Boriceanu, regretatul director al Băncii Naționale, sucursala Brașov.

În încheiere, se impun câteva concluzii:

- ✓ „Kronstädter Allgemeine Sparkasse“, de la a cărei fondare se vor împlini curând 170 de ani, a reprezentat un prim factor al modernizării Transilvaniei;
- ✓ Concepută într-o manieră inteligentă, durabilă, care practic excludea eșecul, Sparkasse se numără printre puținele bănci din țara noastră care au avut o existență neîntreruptă de la fondare (1835) și până la lichidarea forțată din 1948;
- ✓ Sparkasse a servit ca model pentru înființarea altor bănci similare din Transilvania, Banat și Ungaria, cu care a avut întotdeauna relații cordiale;
- ✓ Datorită specificului său, impus de către fondatori, Sparkasse a rezistat cu succes în fața concurenței reprezentate de apariția unei avalanșe de filiale ale marilor bănci din Europa Centrală sau a celor mai mici, aparent mai atrăgătoare, dar cu o existență efemeră, terminată de obicei cu falimente răsunătoare.